

Sammanfattning

Denna forskningssammanställning riktar sig till lärare som undervisar i historia på högskolan och i gymnasieskolan. Med översikten vill vi bidra till lärares arbete med att omsätta läroplanens målsättningar i undervisningen. Vi hoppas även att översikten kan komma till användning vid lärarutbildningarna.

I översikten sammanställs svensk och internationell forskning som tar fasta på relationen mellan historisk förståelse som lärandemål och undervisning i en klassrumskontext. I översikten diskuterar vi metoder och arbetssätt som lärare använder för att främja elevers historiska förståelse, samt vilken typ av förståelse som kommer till uttryck i elevernas aktiviteter. Översikten utgår från följande frågeställning:

Hur kan elevers historiska förståelse utvecklas i samspel med lärare i konkreta undervisningssituationer?

Översiktens resultat

Studierna i översikten innehåller klassrumsobservationer där samspelet mellan lärare och elever är centralt. I översikten lyfter vi fram resultat som visar på interaktionens betydelse för elevers lärande av historisk förståelse. Vi tar upp utmaningar som kan uppstå i undervisningen, och visar på möjligheter för lärare att hantera dessa utmaningar, i syfte att utveckla elevers historiska förståelse.

I sammanställningen av studiernas resultat diskuterar vi historisk förståelse som lärandemål utifrån tre perspektiv: Att göra historien begriplig; Metoder i undervisningen; historiska källor i fokus; Att iscensätta undervisning.

Att göra historien begriplig

I den första delen av resultatkapitlet diskuterar vi frågor om olika kunskapssyner som ligger till grund för elevers förståelse av historia. Vi tar upp utmaningar och möjligheter med aktör- och strukturperspektiv i undervisningen, samt diskuteras elevers förmåga att ta till sig mer komplexa förklaringar.

Kunskapssynen inom historia kan beskrivas i termer av absolut, relativ och värderande. En värderande kunskapssyn förutsätter insikter om att alla historiska redogörelser består av påståenden och argument och en sådan kunskapssyn framträder i elevernas förmåga till vetenskapligt förankrade tolkningar. Resultaten visar att elevers syn tenderar att vara absolut, att de förstår historia som en korrekt beskrivning av det förflutna som kan rekonstrueras genom att lägga samman information från olika källor. Elevers kunskapssyn tenderar också att spegla den kunskapssyn som manifesteras i undervisningen. För att främja en värderande kunskapssyn i undervisningen behöver lärares kunskapssyn vara såväl medveten som explicit.

I historieämnet tenderar eleverna att söka sig till aktörer och motivförklaringar (individualisering), men också att förstå och beskriva strukturer och processer som aktörer med mänskliga attribut (personifiering). Forskningen visar här att ett ensidigt fokus på aktörer riskerar att dölja strukturella förhållanden. Det är därför viktigt att använda begrepp som aktör, struktur och förklaring, och att synliggöra relationerna dem emellan i undervisningen. Ett pedagogiskt grepp som kan användas för att synliggöra strukturella aspekter är stabilisering av innehållet, vilket innebär att lärare uppmärksammar och intervenerar när elever saknar nödvändiga kunskaper om den historiska kontexten.

Elevers förmåga att hantera komplexa förklaringar förutsätter att de kan urskilja olika perspektiv på historiska processer. För att underlätta för eleverna är det viktigt att läraren tydligt signalerar, utvecklar och repeterar sådana resonemang i undervisningen. Lärare kan också träna eleverna i att dekonstruera redan kända historiska narrativ, eller konstruera nya historiska narrativ, vilket kan bidra till att utveckla elevernas historiska förståelse. I klassrummet är det viktigt att möta eleverna i dialog. Genom att använda sig av undervisningsförklaringar, där komplexa resonemang inledningsvis förenklas, kan man etablera en gemensam förståelse i klassrummet.

Metoder i undervisningen – historiska källor i fokus

I den andra delen av resultatkapitlet fokuserar vi på olika metoder och stödverktyg. Vi uppmärksammar särskilt elevers arbete med historiska källor och olika exempel på mallar som kan användas för detta ändamål. Vi diskuterar också metoder som rollspel, kontrafaktiska tankeexperiment och tidslinjer.

Forskningen visar att urvalet av källor och syftet med undervisningen måste vara väl genomtänkt. Källor kan levandegöra historien och på så sätt öka elevers engagemang och intresse. Källmaterial i undervisningen bygger därför ofta på livsöden. Men när källor används på detta sätt i undervisningen riskerar tolkningsprocessen att hamna i bakgrunden och en absolut kunskapssyn befästs. I en funktionell källkritik är det alltid frågan som styr arbetet med källor. Genom att utgå ifrån en specifik historisk fråga kan källbaserad undervisning bidra till en historisk förståelse som inbegriper strukturella förklaringar och övergripande tolkningar.

Studierna visar att mallar som strukturerar elevers arbete med källor kan göra en komplicerad arbetsprocess mer lätthanterlig för eleverna. Ett exempel på detta är den pedagogiska uppdelningen mellan den lilla och den stora kontexten, mellan grundläggande källkritik och en mer omfattande kontextualisering av den historiska frågan. En sådan uppdelning underlättar för eleverna att arbeta med olika steg, men utan att tappa förståelse för hur dessa steg förutsätter varandra.

En förmåga som återkommer som avgörande är kontextualisering. Källkritik förutsätter att man kan förankra tolkningar i en relevant historisk kontext. En metod

är att stabilisera innehållet genom föreläsningar, mallar och olika typer av litteratur, för att etablera en sådan kontext. Det är viktigt att källor och kompletterande litteratur inte blandas samman på ett ogenomtänkt sätt.

Rollspel kan vara en användbar metod för att utveckla elevers historiska förståelse. Dock behöver sådana övningar förankras i en historisk kontext för att undvika anakronistiska tolkningar. Kontrafaktiska resonemang kan på olika sätt bidra till historisk förståelse genom att synliggöra strukturers betydelse i historiska skeenden. Att arbeta med tidslinjer och kronologi är grundläggande för att elevers förmåga att hantera historiska förklaringar. Forskningen visar dock att det finns en risk att elever kan fastna i kronologiska redogörelser, vilket kan bli hämmande för mer avancerade orsaksresonemang.

Att iscensätta undervisningen

I den sista delen av resultatkapitlet diskuterar vi olika sätt att organisera och iscensätta undervisning som främjar elevers historiska förståelse. Vi visar hur lärare kan utforma klassrumssamtal och hur detta arbetssätt kan relateras till undersökande eller reproducerande inslag i undervisningen. Vi avslutar med att diskutera hur historieämnets samhällsorienterade målsättning påverkar undervisningen.

Undervisning som karakteriseras av att lärare organiserar elevernas aktiviteter kring gemensamma frågeställningar, gärna i kombination med strukturerade lärarinterventioner, har visat på positiva resultat. Genom att arbeta med stabilisering av innehållet och modellerande inslag som omformulering kan lärare vägleda interaktionen och främja elevernas historiska förståelse. Omformulering innebär att lärare omformulerar elevernas resonemang så att det blir mer precisa och relevanta, exempelvis genom att koppla elevernas utsagor till mer abstrakta begrepp och belägg i historiska källor.

Undersökande inslag där eleverna får problematisera och ställa frågor måste förankras i en historisk kontext. Detta brukar i forskningen kallas för att etablera en historisk problemarena. Ett viktigt inslag i undervisning som syftar till historisk förståelse är att lärare på detta sätt kan få till stånd en mer ämnesdisciplinär diskussion som bygger på och utvecklar elevers analytiska förmågor.

Undervisning med historiskt innehåll kan omfatta såväl moment med analytisk färdighetsträning som normativa och fostrande inslag. Dessa skilda målsättningar kan dock motverka varandra i undervisningssituationen. Historieämnets samtidsrelevans riskerar att leda till presentism där eleverna utgår från att människor i det förflutna har samma bevekelsegrunder som vi. Normativa ansatser kan hämma lärares möjligheter att stödja elevernas utveckling av historisk förståelse.

Slutsatser

I kapitel 4 diskuterar vi konkreta förhållningssätt till historisk förståelse som lärandemål. Vi avslutar med att utveckla några teman som framkommit i resultatkapitlet. Vi lyfter fram skolämnet historias identitet och diskuterar undersökande undervisning som en övergripande modell för undervisning i historia, samt avslutar med några kommentarer om olika metoder som lärare kan använda sig av i undervisningen.

Studierna visar att oavsett om undervisningen bygger på föreläsningar, läromedel eller arbete med historiska källor, bör det finnas utrymme för såväl reproducerande som undersökande inslag. Det kan beskrivas som att det behövs en balans mellan narrationer och klassrumsdialog, mellan kontextualisering och kritiskt frågeställande. Detta är i sig en ganska trivial slutsats, men därmed inte alls lätt att hantera i undervisningen. Vi vill lyfta fram fyra begrepp från studierna som tillsammans bildar en ansats för hur man kan iscensätta undervisningen:

- Den historiska problemarenan.
- Stabilisering av innehållet.
- Omformulering.
- Undervisningsförklaringar.

Användning av resultaten

Forskningssammanställningen avser att bidra till att utveckla undervisning om historisk förståelse, och att ge perspektiv på den egna undervisningen. Studierna beskriver interaktionen i klassrummet, och ger en förståelse av situationer i undervisningen som lärare kan känna igen sig i. Forskningen visar hur man kan hantera de utmaningar som uppstår i undervisningen. I resultatkapitlets respektive delar ger vi förslag till reflektionsfrågor som kan användas vid enskild läsning eller i lärarlaget.

Urval av forskning

Översikten är en sammanställning av 23 studier som systematiskt valts ut efter sökning i internationella och nationella forskningsdatabaser. Åtta studier har genomförts i Sverige, tretton i USA och en vardera i Israel och Spanien.

